GAEKWAD'S ORIENTAL SERIES

Published under the Authority of the Government of His Highness the Maharaja Gaekwad of Baroda.

GENERAL EDITOR:
B. BHATTACHARYYA, M.A., Ph.D.

No. XLIV.

TWO VAJRAYĀNA WORKS

TWO VAJRAYĀNA WORKS

EDITED WITH AN INTRODUCTION AND INDEX

BY

BENOYTOSH BHATTACHARYYA, M.A., Ph.D.,

Director, Oriental Institute, Baroda

1929

ORIENTAL INSTITUTE

BARODA

Printed by P. Knight at the Baptist Mission Press, 41, Lower Circular Road, Calcutta and Published on behalf of the Government of His Highness the Maharaja Gaekwad of Baroda by Benoytosh Bhattacharyya, Director of the Oriental Institute, Baroda.

Price Rs. 3-0-0.

CONTENTS.

		Page
Preface	.. ..	vii
INTRODUCTION	.. ..	ix
§ 1.	Rise of Tāntric Buddhism	ix
§ 2.	The Author	xi
§ 3.	Teachings of the Prajñopāyaviniścayasiddhi ..	xiii
§ 4.	Teachings of the Jñānasiddhi	xviii
	TEXT.	
1.	Prajñopāyaviniścayasiddhi	1
2.	Jñānasiddhi	29
Indexes	.. ..	101

PREFACE.

The Prajñopāyaviniścayasiddhi of Anaṅgavajra and the Jñānasiddhi of his disciple Indrabhūti,—two short works of later Buddhism, or properly speaking, of Vajrayāna—are presented to the public for the first time in original Sanskrit as No. XLIV of the *Gaekwad's Oriental Series.* The publication of these two works needs no apology because of the paucity of material for the study of Vajrayāna and the later phases of Tāntric Buddhism. Both Anaṅgavajra and Indrabhūti were included in the group of the eighty-four Mahāsiddhas and undoubtedly they were very popular in their own time; therefore, as these two works come from ancient authors of much influence, they appear to be more or less of an authoritative character. They are also calculated to throw immeasurable light on the doctrines and practices of the Buddhists of the Tāntric period about which very little is known to scholars of modern times. The Tantras are a very neglected literature, but when they are dissected and properly examined there will remain enough to show that they are very valuable in their own way and that they have always something very lofty and grand to teach to mankind even now. It is in this literature that the whole of the cultural history of the eastern part of India from 700 to 1200 A.D. is locked up, and a study of this literature is likely to repay the investigator amply.

The edition of the *Prajñopāyaviniścayasiddhi* is based on the following six MSS:—

1. A. No. 8060 of the Asiatic Society of Bengal, described in the Catalogue of Sanskrit MSS. in the Government Collection by Haraprasad Shastri, Vol. I, p. 110.
2. B. No. 13124 of the Baroda Oriental Institute MS. Library, first copy comprising fol. 71a to 82a.
3. C. No. 13124 of the Baroda Oriental Institute MS. Library, second copy comprising fol. 126a to 137b.
4. D. Nepal Durbar Library, first copy.
5. E. Nepal Durbar Library, second copy.
6. N. A copy in the possession of the editor.

As a rule all the MSS are defective and full of mistakes. In the copy of the Asiatic Society of Bengal first three chapters out of five are missing.

The text of the *Jñānasiddhi* of Indrabhūti is based on the following three MSS.

1. B. No. 13124 of the Baroda Oriental Institute MS. Library.
2. H. Copy in the possession of Mm. Dr. Haraprasad Shastri of Calcutta.
3. N. Copy in the possession of the editor.

The task of editing this second work presented peculiar difficulty owing to the limited number of MSS and it is feared in spite of all precautions there are instances where obscurity could not be avoided.

Our thanks are due in the first instance to His Highness the Maharaja Chandra Shamsher Jung Bahadur Rana, G.C.S.I., G.C.I.E., etc., Maharajadhiraj of Nepal, for willingly and generously allowing us a loan of the valuable MSS from his Durbar Library. To Mahamahopadhyaya Dr. Haraprasad Shastri we are also indebted to a great extent for lending his MSS and allowing them to remain with us for a long time. We have also to thank our esteemed colleague Pandit K. S. Ramaswami Shastri Siromani for carefully correcting the proofs and making valuable suggestions.

BARODA.
The 20*th March*, 1929. } B. BHATTACHARYYA.

INTRODUCTION.

§ 1 *Rise of Tāntric Buddhism.*

The religion taught by the Buddha passed through innumerable changes until it developed into Vajrayāna with its strange philosophy, strange dogmas and strange customs and practices. How Vajrayāna or the Tāntric Buddhism arose from the earlier religion we have endeavoured elsewhere[1] to explain, and it is not necessary here to dwell on that point at any length. It is, however, well to remember the three principal factors which were in the main responsible for the degeneration of Buddhism. A great variety of influences which cropped up during the centuries from the time of the Mahāparinirvāṇa of Buddha and the destruction of Buddhism from the Indian soil at the hands of the Mahammadans in about the 13th century of the Christian era, helped a great deal in bringing about this degeneration. The introduction of the theory of Mahāsukha in the conception of Buddhist Nirvāṇa was the first and the primary cause of the weakening in the strength of the religion. The second is the imposition of the most strict and unnatural rules of discipline amongst the members of the Saṅgha who could follow them only up to a certain extent and not for ever afterwards in exactly the same lines as shown by the Buddha. The third force which had also exerted a weakening influence is the theory of Karuṇā which required that each individual Bodhisattva should sacrifice everything,—himself, his happiness, his family and children—for the emancipation of the suffering humanity. This had a widespread circulation amongst the masses and the result was that the vow to emancipate others was reduced to a mere convention, and what is worst,—the priests took shelter under its cover and found in it an excuse for committing acts of great sin and immorality.

It is difficult to say when Vajrayāna arose, but it cannot

---

[1] *Sādhanamālā* II, introduction, page *xxiiff; Gaekwad's Oriental Series*, No. XLI.

be denied that the seeds of Tāntric Buddhism were already there in the original Buddhism in the form of Mudrās, Mantras, Maṇḍalas, Dhāraṇīs, Yoga and Samādhi as a means to attain happiness and prosperity in this world. India in the Buddha's time must have been steeped in absurd superstition, and it is difficult to imagine that Buddha will forbid all such practices, because his obvious aim was to create a popular religion. It is thus very easy to think that there were many amongst his followers who were more eager for attaining happiness and prosperity in this world than for the extinction of self in Nirvāṇa as preached by the Buddha. The Buddha had to cater for this section of his disciples by giving them Mantras, Mudrās, Dhāraṇīs, Yoga and Samādhi[1] and we hear also of some of his disciples attaining great powers and performing miracles in his own time.[2] The next stage in the development of the Tāntric form of religion is represented by the *Āryamañjuśrīmūlakalpa* which has been published by the late Mahamahopadhyaya T. Ganapati Shastri in the *Trivandrum Sanskrit Series.* This work must have belonged to a very early period as it is classed among the Vaipulyasūtras which became extinct about the 4th or the 5th century A.D. One who has glanced even cursorily through the three massive volumes of the work will not fail to be struck at the wealth of Mudrās, Maṇḍalas, Mantras and deities described in them. If this be the condition of Buddhism, say, in the 2nd or the 3rd century A.D. or even earlier, who can deny that these precious things existed long before in Buddhism even from the time of Buddha, because such a development, as is noticed in the Mañjuśrīmūlakalpa, presupposes a great deal of earlier literature on the subject. The next work which contri-

[1] This is borne out by the testimony of Śāntarakṣita, the author of the *Tattvasaṅgraha* where the following remarkable verse occurs.

तदुक्तं मन्त्रयोगादिनियमाद्विधिवत्कृतात् ।
प्रज्ञारोग्यविभुत्वादिदृष्टधर्मोऽपि जायते ॥ (G. O. Series No. XXX, p. 905)

Kamalaśīla his disciple added—तेन भगवतोक्तस्यासौ मन्त्रयोगादिनियमस्येति विग्रहः । आदिशब्देन मुद्रामण्डलादि परिग्रहः ।
and thus definitely attributed the introduction of these matters directly tc the Buddha.

[2] S. B. E. *Mahāvagga*, v. 1. 5. 7. vi 34. 1. 2; 15. 8.

buted materially to the development of Vajrayāna, is probably the *Guhyasamāja* or the *Tathāgataguhyaka* popularly known as the Aṣṭādaśapaṭala, where we find for the first time the mention of Vajrayāna and the evolution of the theory of the five Dhyāni Buddhas and the five Buddha families, the main pivot on which the Vajrayānic conception of the Pantheon revolves.[1] The Tāntrics had many things which when brought to public notice were likely to give a rude shock to many; in other words, secrecy was their key-note in the beginning, till the practices enjoined in the Tantras were widely current amongst a large section of the people. In the *Guhyasamāja* there are many practices which cannot be made public at once, unless the ground is prepared to receive them. Thus the Tantra went into private hands and was transmitted in a most secret manner through an unbroken chain of *gurus* and disciples till it gained currency after 300 years, mainly through the teachings and mystic songs of the 84 Siddhas and their disciples and all those who came in intimate contact with them. These Mahāsiddhas mostly belonged to the 7th, 8th and 9th centuries of the Christian era and our authors here, namely, Anaṅgavajra and Indrabhūti belonged to the end of the 7th and the beginning of the 8th century, or in a time when Vajrayāna had already made a great headway and, was almost casting into the shade the original or the purer form of the Buddhist religion.

§ 2. *The Authors.*

In the Tangyur Catalogue of P. Cordier Indrabhūti is mentioned as the disciple of Anaṇgavajra. From other Tibetan sources Indrabhūti appears to be the father of Guru Padmasambhava who went to Tibet in the year 747 A.D. at the instance of his brother-in-law Śāntarakṣita, both of whom were instrumental in founding the first great monastery at Samye in Tibet in the year 749 A.D. modelled on the Odantapura style.[2] If we take Indrabhūti as 30 years senior to his son, then his time will fall somewhere in 717 A.D. and if his *guru* Anaṅgavajra is

[1] This work has been undertaken for publication in the *Gaekwad's Oriental Series* and the edition is to come out shortly.

[2] Waddell: *Lamaism*, p. 28.

taken to be twelve years his senior then the time of Anaṅgavajra will be *cir.* 705 A.D. and the best period of his life, therefore, he must have spent in the latter part of the 7th century. Anaṅgavajra is again mentioned as the disciple of Padmavajra or Saroruhavajra, famous in the history of Tāntrism as the author of the *Guhyasiddhi.* Tārānāth[1] mentions Padmavajra as a contemporary of Kambalapā, Lalitavajra and Kukkuripā who were well-known authors of Vajrayāna works and introduced many original Tantras. Indrabhūti had a disciple in his sister Lakṣmīṅkarā Devī who after being initiated into mysticism by her elder brother rose to saint-hood.[2]

Anaṅgavajra was the author of several Vajrayāna works besides the *Prajñopāyaviniścayasiddhi* printed and published here for the first time. In the Tangyur Catalogue Anaṅgavajra is styled as Ācāryya, Yogin, Yogīṣvara, Śripāda and Mahācārya and the following works are ascribed to him in the Tangyur[3] :—

1. Sri Hevajrasādhana (Ekanātha Heruka).
2. Hevajrasādhana.
3. Hevajra nāma sādhanopāyikā.
4. Homakarma Krama.
5. Viṣanirvahaṇa bhāvanā krama.

It may be remarked that Padmavajra, the *guru* of Anaṅgavajra, introduced the Hevajratantra and hence it is that Anaṅga, his disciple, devoted more energies in elucidating this Tantra than in anything else.

Indrabhūti, the disciple of Anaṅgavajra, was a more prolific writer than his preceptor and, therefore, in the Tangyur we find quite a large number of works attributed to his authorship.[4] He is styled as Mahācārya, Oḍiyānasiddha, Ācārya, Avadhūta, etc. and is definitely mentioned as the king of Oḍiyāna which is differently spelt as Oḍḍiyāna, or Uḍḍiyāna.[5] The following works are ascribed in the Tangyur to Indrabhūti besides the *Jñānasiddhi* published in this volume.

---

1 Taranath : *Geschiste*, p. *188.*
2 Grunwedel : *Die Geschisten der 84 Zanberer* : art. on Indrabhūti :
3 See Shastri, MM. Haraprasad, *Bauddha Gān O Dohā*, appendix. p. 5.
4 Ibid, appendix, p. *14.*
5 For identification of the place see *Sādhanamālā* II, introduction, p. xxxviff.

1. Śrī Cakrasamvara tantrarāja samvara samuccaya nāma vṛtti.
2. Śrī Cakrasamvara Stotra.
3. Cakrasamvarānubandha Saṁgraha.
4. Siddhi Vajrayoginī sādhana.
5. Vajrayoginī mantra tattva svādhiṣṭhāna nirdeśa.
6. Śukla Vajrayoginīsādhana.
7. Dakinīvajrapañjara mahātantrarājasya pañjikā prathamapaṭalasukhabandha nāma.
8. Kulikāmahātattvanirṇaya.
9. Śri Samputatilaka nāma yoginītantrarājasya ṭīkā smṛtisaṇdarśanāloka.
10. Śrī Ānandapuṣpamālā.
11. Śri Tattvāmṛtopadeśa.
12. Mahāmāyāsādhana.
13. Śri Sarva Buddha samāyoga nāma Tantrapañjikā.
14. Sri Sarva Buddha samāyoga Ḍākinījālasamvara tantrārtha ṭīkā.
15. Sarva Buddha samāyoga gaṇavṛtti.
16. Vajrasattvopāyikā.
17. Śri Sarva Buddha samāyoga Ḍākinī jāla samvara mahātantrarāja nāma maṇḍalopāyikā.
18. Sahajasiddhi.
19. Tattvāṣṭakadṛṣṭi.
20. Ratnacakrābhiṣekopadeśa.
21. Ārya Mañjuśrī nāmasaṅgīti vṛtti.
22. Kurukullā sādhana.

§ 3. *Teachings of the Prajñopāyaviniścayasiddhi.*

Anaṅgavajra's work is characterized by the boldness and the astonishing nature of the teachings contained in it like those of his predecessor Padmavajra and his successor Indrabhūti. All these authors have written more or less in a suppressed style, as much of it, which to-day appears as indecent, must have been similarly treated in their own time too. The language used in these books is known technically as the Sandhyābhāṣā or the 'Twilight Language' which can be explained in two ways, one in a refined sense while the other in a gross sense ; or in other words, it is a

language which may be explained by the light of the day or by the darkness of the night, and this fact leads to the language being particularly named as the Sandhyābhāṣā or the 'twilight language.'

In the *Prajñopāyaviniścayasiddhi* the author divides his subject matter into five different chapters. The first he names as the Transformation of the ideas of Prajñā (wisdom) and Upāya (means), the second relates to the worship of the Vajrācāryya or the Preceptor who grants the initiation; the third refers to the ceremony of initiation with the Bodhi mind, the fourth is the meditation on the highest knowledge, and the fifth refers to the manifold practices for obtaining the said knowledge. In these five short chapters Anaṅgavajra has laid bare the principal teachings of the Tāntric Buddhism, or Vajrayāna as it is called, and has shown the lofty philosophy underlying it in a bold style and in a direct and unequivocal manner. This is, in fact, the shortest work on the subject with the maximum of information on this intricate system of religion.

In the first chapter the author defines *Bhava* or Existence which originates from false reflections and the reflection of the worldly phenomenon as real. This gives rise to manifold sufferings and to a large number of actions and their results. From them originates birth and death and a variety of such sufferings. So long the people of the universe consider its outward manifestations as real due to ignorance will neither do good to themselves nor to the people at large. It is for that reason the followers of Buddhism, who are bent upon emancipating the three worlds, should abandon their reflection of reality. Once reality is abandoned one should not go to the other extreme, and think everything as unreal. Granting that there is difference between the two, in the cognition there exists no such difference. It is better to take the world as real, rather than to reflect everything as unreal, because a lamp which is burning can go out but how can it be extinguished (*Nirvāṇa*) when it is not burning? The reflection of reality should be abandoned, because it is like magic, so also that of unreality because it is non-existent. When the conception of unreality is abandoned, it gives rise to a state which is neither the Saṁsāra nor the Nirvāṇa. The realization of

the voidness (*Śūnyatā*) of all phenomena, after careful discrimination between knowledge and the object of knowledge, is which is known as the highest knowledge or the knowledge of Prajñā. The compassion is of the nature of affection (*Rāga*) as it removes the sufferings (*Rañjati*) which spring up from numberless causes. This compassion is called Upāya or 'means' because it always like a boat leads him towards the goal. The commingling of the two—Prajñā and Upāya—is like the commingling of water and milk where the duality is merged into one without distinction and is called Prajñopāya. This, the author goes on to say, is the creative principle of the Universe and everything emerges and develops from this principle. This Prajñopāya is called Mahāsukha because it gives eternal happiness, and it is known as Samantabhadra as it is wholly auspicious.

The second chapter opens with the remark that the truth cannot be defined because it is dependent more or less on self-realization, and, therefore, the previous teachers have not attempted a definition in the numerous Sutrāntas or works on mantras and practices. The truth can only be obtained from a qualified preceptor and without him, however much one may try, one cannot get it. Thus he fails to obtain success as the field, though well-tilled, cannot grow if the seed is wanting. It is, therefore, very necessary that a preceptor well-versed in the Tāntric lore should be served and worshipped with all devotion so that the truth may be obtained eventually and the perfection may be gained. As the Sūryakānta (Sun-Crystal) jewel burns when it comes in contact with the rays of the Sun, so also the Citta (mind) jewel of the disciple suddenly bursts into flames when it comes in contact with the preceptor who after having attained the truth radiates strong rays of knowledge.

The next chapter deals with the initiation of the disciple with Prajñopāya. The preceptor should be approached by the disciple in the company of the Mudrā who appears charming in outward appearance and is profusely decked in ornaments. Then the disciple should worship the preceptor with a long panegyric and at the end should entreat the *guru* to grant him the initiation so that he may be regarded as belonging to the family (Kula) of the Buddhas as their offspring. The preceptor as

a mark of great pleasure and favour should then grant the requisite initiation after associating the disciple with the Mudrā previously described. Further on, the *guru* gives him the five 'Samayas' enumerated on page 13, lines 9-10, and imparts instructions on 'Samvara' or restraint imposed on a Bodhisattva. The initiated disciple, thereupon, should pay compliments to the preceptor for this act of great kindness which had given him the much-longed-for freedom from sufferings, and should take a vow to place all beings in the three worlds in the sphere of Buddha-hood, after obtaining it himself.

In the fourth chapter the author dilates on the meditation of Prajñopāya. This consists in the meditation on something which is neither Śūnya nor its opposite, nor a negation of the two. By the acceptance of Śūnya or Áśūnya numerous false constructions arise, and in their abandonment, the determination comes in; therefore, both these should be given up. In the attempt to abandon both also, the cognition of self becomes predominant. Therefore, both should be given up. One should think himself as unchanging, absolute, aimless, stainless and without a beginning or an end like the sky. The compassionate Bodhisattva should not neglect the beings nor should he think whether they exist or not. Prajñā is so called because it does not admit of transformation and Kṛpā is so called because it strives to do good to all beings like the Cintāmaṇi jewel. The Prajñā is absolute, Kṛpā or compassion is absolute; they both commingle together in cognition. When this commingling takes place there is neither the knower nor the knowledge nor the object of knowledge, and that is exactly what is called the highest knowledge. There is neither any doer, nor enjoyer and because it is free from the knowledge of either the doer or the enjoyer it is called the knowledge of the great Truth. In this there is no receiver, no giver, no object to be given nor to be taken. Those who have realized this great truth acquire innumerable attainments even while doing ordinary things, such as, seeing, hearing, talking, laughing and eating or when their attention is otherwise diverted. This is called non-duality, the Bodhi mind, thunderbolt, or Vajrasattva, or the enlightened one, or the enlightenment. This is called the Prajñāpāramitā, the embodiment of all the Pāramitās, or Samatā or

equality or the best object of meditation for all classes of the Buddhas. In this the world with its movable and immovable objects take its origin and from this spring forth the innumerable Bodhisattvas, Sambuddhas and the Śrāvakas. The ascetic should meditate on this, leaving aside the constructions of reality and non-reality, and whoever is able to cast off reality and non-reality attains perfection quickly. By shaking off the effects of sins, he becomes free from sufferings and attains countless qualities which are excellent and conduce to enlightenment.

The author then gives us two charming verses describing the Saṁsāra and Nirvāṇa, and in fact, these two in a great measure point to the height to which the Vajrayānists had reached in the matter of transcendental philosophy. The two verses are :—

अनल्पसंकल्पतमोऽभिभूतं
प्रभञ्जनोन्मत्ततडिच्चलं च ।
रागादिदुर्वारमलावलिप्तं
चित्तं हि संसारमुवाच वज्री ॥

"The holder of the thunderbolt calls the Saṁsāra as a condition of the mind which is overwhelmed with the darkness arising out of numerous false constructions, is as fleeting as the lightning in a storm, and is besmeared with the dirt of attachment, etc., not easily removable."

प्रभास्वरं कल्पनया विमुक्तं
प्रहीणरागादिमलप्रलेपम् ।
ग्राह्यं न च ग्राहकमग्रसत्त्वं
तदेव निर्वाणवरं जगाद ॥

" He also said that the excellent Nirvāṇa is another condition of the mind which is bright with purity, is free from false constructions, and the dirt of attachment, etc., which does not know and cannot be known, and is eternal."

This definition reminds us of the well-known verse of Nāgārjuna :—

निर्वाणस्य च या कोटिः कोटिः संसरणस्य च ।
न तयोरन्तरं किञ्चित् सुसूक्ष्ममपि विद्यते ॥

Verily, the mind alone makes us miserable and the same mind gives us happiness in Nirvāṇa.

The fifth and the last chapter of this book is perhaps the worst in so far as the various practices are concerned, though sermons on morality are not also wanting in it. The author goes on to say that the initiated disciple should adopt the special practices called the Tattvacaryā for the attainment of salvation. This Tattvacaryā is even adored by the greatest Hindu gods like Murāri, Śiva, Indra, Kubera and by carrying on this practice systematically the Tathāgatas obtained the highest emancipation. This practice consists in the observance of the different rules pointed out in the Mantrayāna, namely the Samaya, the five nectars, partaking of Pradīpa and the constant company of women who are the different forms of Prajñāpāramitā on earth.

The author further on points out that through enjoyment alone the ascetic can attain perfection in one life provided that his mind is directed towards the Bodhi, and if he is able rightly to perceive the inner nature of the outward phenomena of the world as void, and if he makes ceaseless efforts to relieve the distress of all beings. If the world is realized as nothing but a dream or as set up by magic and if the mind is free from false reflections, is pure by nature, then it is faced with no obstruction for obtaining the Bodhi. The author concludes by saying that those who look upon profit and loss, honour and insult, misery and happiness, blame and praise with the same eye, who are free from all false constructions and who are always compassionate towards the worldly beings, and are the followers of the vehicle of Caryā, obtain the Bodhi quite easily without any difficulty.

§ 4. *Teachings of the Jñānasiddhi.*

The *Jñānasiddhi* of Indrabhūti is divided into twenty chapters dealing with a variety of topics connected with Vajrayāna, together with a short supplement at the end. In the supplement the author gives an injunction not to show the book to anyone as that would surely cause eternal perdition. Indrabhūti in the very beginning of his work says that Vajrayāna is spoken of in all Yogatantra literature and those who do not know it move aimlessly about in the sea of Saṁsāra. But those who are well-versed in Vajrayāna and are free from all false constructions touch the highest emancipation in one life. The author further says that those who always busy themselves in Mudrā, Maṇḍala, muttering and meditation can never obtain perfection in innumerable cycles of years. The attainment of the knowledge of Prajñopāya is essential for emancipation and when the ascetic is initiated into the mysteries of Vajrayāna, he is able to obtain salvation, and this again is possible only through the kind offices of the *guru.* Vajrasattva the holder of the thunderbolt has said that no sin is committed by the act of commingling the Prajñā with Upāya. The ascetic has no food forbidden to him and no drink prohibited and no woman not enjoyable. He may indulge in all kinds of vices and sins, such as the killing of animals, stealing others' properties, enjoying the company of women, and telling lies. The author then gives a sermon with the words that by those identical actions which make ordinary men rot in hell for a hundred crores of cycles, the Yogin is liberated. The ascetic who is joined with the great Upāya and is working for the uplift of the world, has no action, howsoever nasty, which cannot be done by him.

Further on, the author says that the knowledge of the Tathāgatas is what is known as Vajrayāna and one who is initiated in its mysteries is said to be invested with Vajrajñāna or the Thunderbolt knowledge. This knowledge the author continues in his characteristic simple style is not burnt by fire or inundated by water, or pierced by the sharpest instruments. It is unsupported like space, it pervades the universe and is devoid of all characteristics and is called the highest truth. It is known as Mahāmudrā (great woman), Samantabhadra (thoroughly auspicious), and the Dharmakāya (the spiritual body). It is known as Ādarśa knowledge ; because, as the reflection is surely seen on a mirror, even so the Dharmakāya is seen in the mirror of cognition. It is called Samatā knowledge because this is the cognition of the Tathāgatas with its characteristic sameness both to themselves and to all other beings. It is also Pratyavekṣaṇa knowledge because it is pure in origin, is without a beginning, resplendent by nature, and pervades the Universe. It is known as Kṛtyānuṣṭhāna knowledge, because the duties of the Buddha

have to be performed at all places and in all times and because the duties are incumbent on all the Buddhas. It is also called Suviśuddha knowledge; because by this the ascetic becomes free from the two obstructions of Kleśa and Jñeya[1] which come in the way of obtaining emancipation. It is also known as the Sambhogakāya because the Buddhas enjoy the identical actions as all other human beings and have the same desires as others. It is also known as Nirmāṇakāya because the Buddhas are created and have many qualities and forms and are devoid of characteristics.

The realization of this Vajrayāna leads to happiness and to the highest goal of Nirvāṇa or emancipation.

But the ascetic who obtains this knowledge should behave like Vajrasattva and consider himself as the Deity in all his doings, such as, standing, sleeping, sitting, walking, etc. He can worship himself and others by means of dance, songs, vocal instruments, flowers, garlands, the Cāmara and the parasol. He may besmear on his body fragrant unguents and worship himself, having his mind fixed on the Buddha. He can live the life of a Vratī or shaven headed ascetic (muṇḍita) or a householder, or a servant, or a king, or a master of the servants or whatever he may choose. He should only think himself as pervading everything, as the embodiment of all the Buddhas, as self-originated—with complete freedom of movements; by thinking thus, he may obtain perfection in one life. He is at liberty to take any food whether prohibited or permitted, and even such things as the excreta of the different animals and the five nectars; he should have no hatred towards any kind of women, especially of the lower classes and of the untouchables because the more such women are utilized for the purpose of secret practices, the speedier becomes the attainment of perfection. The author then proceeds to sound a note of warning to the aspirants of perfection by saying that by the muttering of mantras and meditations which are as numerous as the sands contained in the continent of Jambudvīpa, no emancipation can be obtained, even if the ascetic is endowed with great spiritual powers. By following such and

1 For Klesāvaraṇa and Jñeyāvaraṇa see *Tattvasaṅgraha*, introduction, page *xlvii*.

other rules started by ignorant men it is difficult to obtain even an entrance into the Buddhist fold, how then is it possible to become a Vajrasattva? Therefore, it should be remembered that the nature of the highest truth is such that it can be realized only by the ascetic himself. Those who are unable to understand this kind of truth after proper education and reason are full with the darkness of ignorance and should be classed among the beginners, who can be trusted only with the lower forms of religious conduct.

Errata.

Page	line	for	read
4	17	०मर्षणा०	०मर्म्न०
21	13	ययाभू०	यया भू०
21	17	०सिद्धं	०मिद्धं
37	20	०वरो	०वचो
43	1	यदि	यदा
43	2	यदा	तदा
76	19	०पिणाम्	०पिणां
85	7	अविन्त०	आद्यन्त०

I

PRAJÑOPĀYAVINIŚCAYASIDDHI

OF

ANAṄGAVAJRA.

१

श्रीमदनङ्गवज्रविरचिता

प्रज्ञोपायविनिश्चयसिद्धिः ।

प्रज्ञोपायविनिश्चयसिद्धिः ।

प्रथमः परिच्छेदः ।

नमः श्रीवज्रसत्त्वाय ।

यत्राभूतसमस्तकल्पपटलालिप्तं[1] स्वभावामलं
बौद्धं धर्मशरीरमप्रतिसमं सद्धर्मबुद्ध्या[2]स्पदम् ।
सम्भोगं च विचित्ररूपरचितं[3] सन्निर्मितं[4] जायते
प्रज्ञोपायमयं प्रणम्य तदलं चैतत् तदेवोच्यते ॥ १ ॥

श्रीमतानङ्ग[5]वज्रेण संक्षेपात् तत्त्वतो मया ।
अज्ञाततत्स्व[6]रूपाणां हितायाशेषजन्मिनाम् ॥ २ ॥

अभूतकल्पसम्भूतो भाव[7]सङ्कल्पनात्मकः ।
भवः स एव चाख्यातो बालव्यामोहको[8] बुधैः[9] ॥ ३ ॥

ततः प्रजायतेऽशेषक्लेशराशिः सुदुःसहः ।
असकृद्द्विविधं चैव महत्कर्मकदम्बकम् ॥ ४ ॥

ताभ्यां च मरणोत्पादप्रभृत्यात्यन्तविस्तरम् ।
अजस्रं जायते दुःखमश्रद्धा[10]सक्तचेतसाम्[11] ॥ ५ ॥

---

1 DN °प्ते ।
2 BCE °ध्या° ।
3 E °त्रं ।
4 E °मित्तं ।
5 C °न्द° ।
6 EC °नतत्त्व° ।
7 N °वाः ।
8 D °का ।
9 N °द्धैः ।
10 E °सन्ध्या° ।
11 BCDE °सा ।

यावद् भावमहाग्राहो भवचारकवर्त्तिनाम् ।
प्रज्ञाहीनतया तावत् स्व[हितं][1] परहितं न च[2] ॥ ६ ॥
अतस्त्रिजगदानन्दं कर्त्तुकामैस्स्वविभ्रमम् ।
हर्तुकामैश्च सन्त्याज्यो [भाव][3]ग्राहो मनीषिभिः ॥ ७ ॥
भाव[4]ग्राहं परित्यज्य नाभावं कल्पयेद् बुधः ।
यदि नामानयोर्भेदः कल्पना नैव भि[5]द्यते ॥ ८ ॥
वरं हि भावसङ्कल्पो न त्व[6]भावप्रकल्पना ।
निर्वाति ज्वलितो दीपो निर्वृतः कां गतिं व्रजेत् ॥ ९ ॥
यावद् भा[7]वस्य सङ्कल्पस्तावद् भावो हि लक्ष्य[8]ते ।
न ह्यादिरहितस्येह[9] व्योम्नो निधनसम्भवः ॥ १० ॥
अभावमात्रसाध्यो[10]ऽपि उपायरहितो न च ।
स्वपरार्थासमर्थोऽसौ अभावत्वात् खपुष्पवत् ॥ ११ ॥
एवं भावः परित्याज्यो भ्रान्तत्वादिन्द्र[11]जालवत् ।
अभावत्वादभावश्च बुद्धत्वफलवाञ्छिभिः[12] ॥ १२ ॥
यथानयोः परित्यागे [संक्षयो][13] यदवस्थितः ।
असंसारमनिर्वाणमधुना श्रूयतां बुधाः ॥ १३ ॥
परा[14]मर्षणयोगेन धर्माणां निःस्वभावता ।
ज्ञानज्ञेयविभागेन प्रज्ञातत्त्वं तदुच्यते ॥ १४ ॥

[1] DN स्वतः, BCE वह्नितं । [2] BCE नरः ।
[3] DN भात्रा०, BCE भावना० । [4] DN ०वा० ।
[5] BCE वि० । [6] NE तत्त्व० ।
[7] DN ०त्वाभा० । [8] BCE ०भ्य० ।
[9] BCDE ०तोप्येषो । [10] D ०ध्ये० ।
[11] BCE ०न्द्रिय० । [12] D ०नी ।
[13] DN ०व्यक्तयो, BCE ०त्वात् त्त्वयो । [14] E ०रि० ।

रज्ज[1]त्यशेषदुःखौघानुत्थांस्तु दुःखहेतुतः ।
सर्वसत्त्वान् यतस्तस्मात् कृपा रागः प्रगी[2]यते ॥ १५ ॥
उपानयत्यभिमतं[3] यन्नौकेवा[4]नुकूलतः ।
सदानुकूलयोगेन सैवो[5]पायः प्रकीर्त्तितः ॥ १६ ॥
उभयोर्मे[6]लनं यत्त्र सलिलक्षीरयोरिव ।
अद्वयाकारयोगेन प्रज्ञोपायः स उ[7]च्यते ॥ १७ ॥
प्रक्षेप्तुं चापनेतुं च शक्यते यत्र नैव हि ।
प्रक्षेपाय च यदु[9]क्तं धर्मतत्त्वं तदुच्यते ॥ १८ ॥
ग्राह्यग्राहकसन्त्यक्तं सदसत्पक्ष[8]वर्जितम् ।
लक्ष्यलक्षणनिर्मुक्तं शुद्धं प्रकृतिनिर्मलम् ॥ १९ ॥
न द्वयं नाद्वयं शान्तं शिवं सर्वत्र संस्थितम् ।
प्रत्यात्मवेद्यमचलं प्रज्ञोपायमनाकुलम् ॥ २० ॥
तदेव सर्वबुद्धानामालयं परमाद्भुतम् ।
श्रेयःसम्पत्करं दिव्यं धर्मधातु प्रकीर्त्तितम् ॥ २१ ॥
अप्रतिष्ठितनिर्वाणं ह्यध्व[10]सम्बुद्धसेवितम् ।
स्वाधिष्ठानपदं रम्यं प्रज्ञापारमिताशिवम् ॥ २२ ॥
कायत्रयं त्रियानं[11] च असङ्ख्या मन्त्रकोटयः ।
मुद्रामण्डलचक्रं च कौलि[12]कं तदनु[13]त्तरम् ॥ २३ ॥

[1] DN ०द्व० । [2] B ०ती० ।
[3] All MSS add यस्मात् । [4] BCDE लोके चा[प्य]० ।
[5] CDE सर्वो० । [6] CBE ०न्मी० ।
[7] CBE ०यस्तदु० । [8] CE यत्त्य० ।
[9] C ०द्व० । [10] BCDE एष ।
[11] CBE ०कायं । [12] CDN लौकि० ।
[13] CDN च तदु० ।

सर्वे विनिर्गतास्तस्माद् देवदैत्येन्द्रमानवाः ।
प्रेतादयस्तथा चान्ये[1] निरुध्यन्ते च तत्र हि ॥ २४ ॥

चिन्तामणिरिवाशेषजगतः सर्वदा स्थितः ।
भुक्तिमुक्तिपदं सम्यक् प्रज्ञोपायस्वरूपतः ॥ २५ ॥

इदमेव समागम्य सम्बुद्धाः सुगताः पुरा ।
सम्बुद्ध्यन्ते च सर्वत्र सम्भोत्स्य[2]न्ते जगद्धिताः ॥ २६ ॥

अनन्तसुखरूपत्वात् श्रीमहासुखसंज्ञितम् ।
समन्तभद्रमग्र्यं तदभिसम्बोधिकारकम्[3] ॥ २७ ॥

त्रिजगदखिलदुःखध्वंसनै[4]कप्रवृत्तेः
अनुपमकरुणायाः सङ्गमु[5]क्ताग्रबुद्धेः[6] ।
अपरिमितविचित्रज्ञेयराशेः समत्वं
स्वपरपरसुखाङ्गं तत्त्वमूचुर्मुनीन्द्राः ॥ २८ ॥

इति प्रज्ञोपायविनिश्चयसिद्धौ प्रज्ञोपायविपञ्चो नाम
प्रथमः परिच्छेदः ।

---

[1] BE प्रेतोदयं तथा चान्यं । [2] EC ०त्स्य० ।
[3] D ०गात्, N ०गाम् । [4] EC ०संसारै० ।
[5] BCE ०यु० । [6] B ०स्व बुद्धेः ।

द्वितीयः परिच्छेदः ।

अथातः कथ्यते किञ्चित् तत्त्वरत्नस्य लब्धये ।
हिताय भवदुर्भेदभ्रान्तिव्यामोहितात्मनाम् ॥ १ ॥

उपायः पूर्व[1]सम्बुद्धैर्यथोद्दि[2]ष्टः समासतः ।
श्रीमतानङ्गवज्रेण करुणाविष्टचेतसा ॥ २ ॥

इदं तदिति तद्वक्तुं नैव शक्यं जिनैरपि ।
प्रत्यात्मवेद्यरूपत्वाद् बाह्यार्थे न च गृह्यते ॥ ३ ॥

तथा च त्र्यध्वसम्बुद्धैर्जगदानन्दकारकैः ।
आख्यातं नैव[4] स्वचान्तमन्त्रचर्यादिषु क्रमात्[5] ॥ ४ ॥

श्रुतादिज्ञानगम्यं तन्न भवेद् वै कदाचन ।
शब्दार्थयोरसम्बन्धात् शास्त्रलक्षणसूचकम् ॥ ५ ॥

अत एव सदाऽऽसत्त्या युक्तं सद्गुरुसेवनम् ।
न च[6] तेन विना तत्त्वं प्राप्यते कल्पकोटिभिः ॥ ६ ॥

अप्राप्ते तत्त्वरत्ने तु सिद्धिर्नैव कदाचन ।
सुविशुद्धेऽपि सत्क्षेत्रे बीजाभावाद् यथाङ्कुरः ॥ ७ ॥

साम्ना[7]याः सन्ति ये केचित् प्रज्ञोपायार्थदेशकाः ।
चिन्तामणिरिवाद्भुता निर्विकल्पपथ[8]स्थिताः ॥ ८ ॥

तत्त्वेनैव परिज्ञाय आचार्यान् वसुधातले ।
तानुपासीत यत्ने[9]न आत्मसिद्ध्यग्रहेतवे ॥ ९ ॥

---

[1] D सर्व० । [2] DN ०यादि० ।
[3] DN चे० । [4] DN ०तोऽनेक० ।
[5] D repeats Ch. I, sl. 25 after this.
[6] EBC तेन । [7] DN ०मा० ।
[8] BCDN ०थे । [9] E ०शीतलत्वे० ।

अनन्तबोधिसत्सौख्यं प्राप्यते यस्य तेजसा।
श्रेष्ठत्वं सर्वभूतानां[1] त्रैलोक्ये सचराचरे ॥ १० ॥

तत् किमर्थं कृपामूर्त्तौ[2] तथाकारणवत्सले।
मायामलिनचेतोभिढौकयन्ति दुराशयाः ॥ ११ ॥

असत्प्रणामसत्कारैर्दृढं चो[3]पास्य सद्गुरुम्।
क्षीरादिदानपूजाभिरायुर्यावत् समीहिते ॥ १२ ॥

सम्प्राप्ते[4] तत्त्वरत्ने तु सर्वबुद्धगुणालये।
वार्त्तामपि न पृच्छन्ति छिद्रान्वेषणदारुणाः ॥ १३ ॥

तथाऽन्येऽपि दुरात्मानो ढौकन्ते गुरुवज्रिणम्।
विहेठयन्ति चात्मानमात्मनैव दुराशयाः ॥ १४ ॥

हरणे गुरुमुद्राया रत्नत्रयधर[5]स्य च।
निर्विकल्पाः प्रतिक्षेप्या धर्मतायाश्च योगिनः ॥ १५ ॥

उक्ताः श्रीवज्रनाथेन समये तु महाद्भुते।
जुगुप्साबुद्धयो नित्यं स्वमात्मत्रासकारिणः ॥ १६ ॥

उपास्यैक[6]गुरुं पूर्वं[7] नानुगृह्णाति मामिति।
आश्रयन्त्यपरं दुष्टास्तद्दोषकथनोत्सुकाः ॥ १७ ॥

योगिता[8]ऽऽचार्यसंज्ञा च कथमस्माकमस्त्विति।
एतन्मात्रप्रवृत्तास्ते बुद्धत्वं प्रति नार्थिनः ॥ १८ ॥

कथञ्चित् प्राप्य तद् ज्ञानं मन्यन्ते न गुरुं पु[9]रा।
ज्ञातारो वयमित्याहुर्मत्ताः केचिन्न[10] चापरे ॥ १९ ॥

---

[1] BCDE ०बुद्धानां। [2] D क्रियामूर्त्तौ। [3] C चा०। [4] E ०प्त०। [5] B ०न०। [6] DN ०वं। [7] CDEN तूर्णं। [8] D ०ना०। [9] DN प०। [10] E मस्तके चित्ते; D केचित् प्राप्तं।

अन्ये च कुपिताः प्राहुः गृह्ण त्वं यत्[1] समर्पितम्।
अहं न तव शिष्योऽस्मि न भवा[2]न् साम्प्रतं गुरुः ॥ २० ॥

कुतस्तेषां भवेत् सिद्धिः सौख्यं चैवेह जन्मनि।
गुरुवञ्चनचित्ता ये ते भ्रमन्ति विडम्बिताः[3] ॥ २१ ॥

एवम्विधाश्च ये सत्त्वाः स्वा[4]र्थसम्पद्बहिर्मुखाः।
उक्ताः श्रीवज्रनाथे[5]न सर्वे ते[6]ऽपाय[7]भाजनाः ॥ २२ ॥

न तेषां नरकादन्या गतिरस्त्यात्मविद्विषाम्।
पच्यन्ते घोरकर्माणो दुःखैर्बहुविधैर्भृशम्[8] ॥ २३ ॥

अत एव सदा सद्भिरनन्तफलदायकः।
आचार्यः[9] सर्वभावेन आत्मश्रेयोऽर्थवाञ्छिभिः ॥ २४ ॥

ईर्ष्यामात्सर्यमुत्सृज्य मानाहङ्कारमेव च।
मायासाध्यं तथापास्य सम्बोधौ कृतनिश्चयैः ॥ २५ ॥

सदा [परहित][10]स्यैव चर्ययाऽकम्प्यचेतसा।
पर्युपास्यो जगन्नाथो गुरुः सर्वार्थसिद्धिदः ॥ २६ ॥

स्वकार्यनिरपेक्षेण[11] पूजामण्डलपूर्वकैः।
त्रिष्कालं परया भक्त्या शिरसा पादवन्दनैः ॥ २७ ॥

प्राप्नुवन्ति ततोऽविघ्नं गुरुपादप्रसादतः[12]।
शिष्यास्तु[13] परमं तत्त्वं त्र्यध्वबुद्धैर्यथोदितम् ॥ २८ ॥

---

[1] DN गृहाणैतत्। [2] E भगवा०। [3] D ०काः। [4] B त्वा०। [5] BCE ०सत्त्वे०। [6] BCE सर्वथा। [7] BDE पाप०। [8] D ०र्भवेत्। [9] B ०र्याः। [10] BCE परुचित०; DN प्रहृदित०। [11] DN ०त्रैस्व। [12] BCE प्रभावाद्गुरुसन्निधौ। [13] E ०य।

नित्यं प्रभास्वरं शुद्धं बोधिचित्तं जिनालयम् ।
सर्वधर्ममयं दिव्यं निखिलास्पदकार[1]णम् ॥ २९ ॥

ध्वस्तसान्द्रान्धकारस्य सन्निधानाद् विवस्वतः ।
धगिति प्रज्वलत्युच्चैः सूर्यकान्तिमणिर्यथा ॥ ३० ॥

सन्निधानात् जगद्दृष्टेस्तत्त्वयोगखरा[2]र्चिषः ।
ज्वलत्यस्तमलध्वान्तशिष्यचेतोमणिस्तथा ॥ ३१ ॥

प्रबोधानन्तरं श्रीमान् तत्त्वरत्नप्रदीपितः ।
दश[3]दिक् संस्थितैर्बुद्धैः[4] कारुण्याक्षिप्तमानसैः ॥ ३२ ॥

तूर्णमागत्य सम्बु[5]द्धैः शिष्योऽधिष्ठीयते ध्रुवम् ।
अधिष्ठानाच्च बुद्धानां सर्वबुद्धसमो[6] भवेत् ॥ ३३ ॥

मानं [स्पर्द्धां][7] कपटपटलं सर्वमुत्सृज्य धीरैः[8]
यैः साम्नायो[9] गुरुरसमया[10] श्रद्धया सेव्यतेऽच ।
अग्राः[11] प्राप्ताः सकलसुगताः यत् समासाद्य बोधिं
नूनं तत्ते[12] जिनगुणपदं[13] प्राप्यते तत्त्वरत्नम् ॥ ३४ ॥

इति प्रज्ञोपायविनिश्चयसिद्धौ वज्राचार्याराधननिर्देशो
नाम द्वितीयः परिच्छेदः ।

---

[1] E ०रि० ।
[2] D ०ज्वला० ।
[3] D ०श्नं ।
[4] DN तैः सर्वैः ।
[5] BCE ०द्धु० ।
[6] DN ०मयो ।
[7] BE श्राद्धं, D साथं, CN श्राध्यं ।
[8] BCDE ०रः ।
[9] BDE ०य०, C यैः ।
[10] C ०यो ।
[11] BCDE व्यङ्गाः ।
[12] N भुनक्ति ते BCE नूनं तु ते ।
[13] DN निधिं ।

तृतीयः परिच्छेदः ।

अथातः कथ्यते सम्यक् वज्रसत्त्वपदार्थिनाम् ।
साधकानां हितार्थायाभिषेकं चिभवास्पद[1]म् ॥ १ ॥

मन्त्रमार्गानुसारेण अभिषिक्तो[2] यदा बुधः ।
प्रत्यक्षं सर्वबुद्धानां मण्डले सुगतालये ॥ २ ॥

अनन्तलोकधात्वीशो ग्राह्यस्तथापि धीमता ।
स्वाधिष्ठानक्रमं प्रा[3]प्य समयक्ष[4]तिभीरुणा ॥ ३ ॥

मन्त्रमार्गे तथा चो[5]क्तं सम्बुद्धैः[6] परमार्थतः ।
वज्रसत्त्वादिदेवानां समयो दुरतिक्रमः ॥ ४ ॥

अथातः सर्वयत्नेनाभिषेकार्थं जिनात्मजः ।
उपसर्प्य यथायोगं वज्राचार्यगुणोदधिम् ॥ ५ ॥

नवयौवनसम्पन्नां प्राप्य मुद्रां सुलोचनाम् ।
स्रक्चन्दनसुवस्त्राद्यैर्भूषयित्वा निवेदयेत् ॥ ६ ॥

गन्धमाल्यादिसत्कारैः क्षीरपूजादिविस्तरैः ।
भक्त्या सम्पूज्य यत्नेन मुद्रया सह नायकम् ॥ ७ ॥

शिष्यो भूमौ समारोप्य श्रद्धया जानुमण्डलम् ।
अध्येषयीत शास्तारं स्तोत्रेणानेन साञ्जलिः ॥ ८ ॥

---

[1] EC ०त्मक० ।
[2] N ०क्तोऽपि ।
[3] EC संप्रा० ।
[4] DN ०क्ष० ।
[5] EC ०प्यु०, B प्रो० ।
[6] E ०द्धौ ।

नमस्ते शून्यतागर्भ सर्वसङ्कल्पवर्जित ।
सर्वज्ञ ज्ञानसन्दोह ज्ञानमूर्त्ते[1] नमोऽस्तु ते ॥ ९ ॥
जगदज्ञानविच्छेदिशुद्धतत्त्वार्थदेशक ।
धर्मनैरात्म्यसम्भूत वज्रसत्त्व नमोऽस्तु ते ॥ १० ॥
सम्बुद्धा बोधिसत्त्वाश्च [त्वत्तः[2]] पारमितागुणाः ।
सम्भ[3]वन्ति सदा नाथ बोधिचित्त नमोऽस्तु ते ॥ ११ ॥
रत्नत्रयं महायानं त्वत्तः[4] स्थावरजङ्गमम् ।
त्रैधातुकमिदं सर्वं जगद्वीर नमोऽस्तु ते ॥ १२[5] ॥
चिन्तामणिरिवाद्भुत जगदिष्टार्थसिद्धये ।
सुगताज्ञाकर श्रीमन् बुद्धपुत्र नमोऽस्तु ते ॥ १३ ॥
ज्ञातं मेऽनुत्तरं तत्त्वं प्रसा[6]दात् ते गुणार्णव ।
वज्राभिषेकं सर्वज्ञ प्रसादं कुरु साम्प्रतम् ॥ १४ ॥
रहस्यं सर्वबुद्धानां दर्शि[7]तं धर्मवज्रिणा[8] ।
यथा श्रीचित्तवज्रेण तथा नाथ प्रसीद मे ॥ १५ ॥
भवत्पादाम्बुजे[9] त्यक्त्वा नान्या मे विद्यते गतिः ।
तस्मात् कुरु दयानाथ संसारगतिनिर्जित ॥ १६ ॥
वज्राचार्यस्ततः श्रीमान् सानुकम्पो हिताशयः ।
समुत्पाद्य कृपां शिष्यं आहूय गणमण्डले ॥ १७ ॥
पञ्चकामगुणाकीर्णे वितानविततोज्ज्वले ।
योगिनीयोगसंयुक्ते घण्टाकणकणस्वने ॥ १८ ॥

1 D ०र्त्तिनं० ।
2 BDEN तत्त्व०, C त्वन्त० ।
3 EC संस्तु० ।
4 EC ततः, D तत्त्व० ।
5 E omits up to Śl: 22.
6 DB मा० ।
7 D देशि० ।
8 B ०णो ।
9 BDN ०जं ।

पुष्पधूपाकुले रम्ये स्रक्सुरामोदसत्सुखे ।
वज्रसत्त्वादिदेवानामालये परमाद्भुते ॥ १९ ॥
मुद्रायोगं ततः कृत्वा आचार्यः शुभगोत्तमः ।
निवेश्य पद्मभाण्डे तु[1] बोधिचित्तं जिनालये[2] ॥ २० ॥
उच्छ्रि[3]तैश्चामरैः छत्रैर्गाथामङ्गलगीतिभिः ।
मुद्रायुक्तं ततः शिष्यमभिषिञ्चेत् जगत्प्रभुः ॥ २१ ॥
दत्त्वाऽभिषेकं सद्रत्नमाचार्यः परमेश्वरः ।
दद्याद् वै समयं रम्यं दिव्यं प्रकृतिनिर्मलम् ॥ २२ ॥
महारत्नं सकर्पूरं रक्तचन्दनयोजितम् ।
कुलिशाम्बुसमायुक्तं पञ्चमं वाक्समुद्भवम् ॥ २३ ॥
इदं ते समयं वत्स पूर्वबुद्धैरुदाहृतम् ।
पालयस्व सदा भद्र संवरं शृणु साम्प्रतम् ॥ २४ ॥
नहि प्राणिवधः कार्यः चिरत्नं मा परित्यज[4] ।
आचार्यस्ते न सन्त्या[5]ज्यः संवरो दुरतिक्रमः ॥ २५ ॥
बोधिचित्ताभिषि[क्ताय][6] शिष्याय विगतैनसे[7] ।
अनुज्ञां च ततो दद्यात् तस्मै बुद्धाग्रसूनवे ॥ २६ ॥
आबोधिमण्डपर्यन्तं दिशि चक्रे समन्ततः[8] ।
प्रवर्त्तयस्व सत्त्वाग्र धर्मचक्रमनुत्तरम् ॥ २७ ॥
प्रज्ञोपायस्वरूपात्मा चिन्तामणिरिवोच्यते ।
अखिन्नो विगतासङ्गः सत्त्वार्थं कुरु साम्प्रतम् ॥ २८ ॥

1 CE ०न ।
2 BC ०यं, N ०या ।
3 B ०द्धृ, N ०च्च० ।
4 D ०जेत् ।
5 E ०या० ।
6 BCE ०क्तो यः, DN ०षेकेन ।
7 BCE ०तकल्मषः ।
8 BCE ०णा मूर्त्ततः ।

प्राप्ताभिषेकः सानुज्ञः कृतकृत्यः प्रहर्षितः ।
वदेत् सु[1]मधुरां वाणीं जगदानन्दकारिणीम् ॥ २९ ॥

अद्य मे सफलं जन्म सफलं जीवितं च मे ।
अद्य बुद्धकुले जातो बुद्धपुत्रोऽस्मि साम्प्रतम् ॥ ३० ॥

कल्पार्णवान्महाघोराज्जन्मवीचिसमाकुलात् ।
तारितोऽहं त्वया नाथ क्लेशपङ्क[2]सुदुस्तरात् ॥ ३१ ॥

निष्पन्नमिव चात्मानं जाने[3] युष्मत्प्रसादतः ।
बोधये न च मे काङ्क्षा प्रहीणाः सर्ववासनाः ॥ ३२ ॥

निपत्य पादयोर्भक्त्या प्रहृष्टोत्फुल्ललोचनः ।
[4]यद् यदिष्टतरं द्रव्यं तत् तदेव निवेदयेत् ॥ ३३ ॥

निरवग्रहचित्तेन गुरुणाऽपि कृपालुना ।
शिष्यस्याग्रहनाशाय [5]ग्राह्यं तस्य हि[6]ताय च ॥ ३४ ॥

ततः प्रणम्य सम्पूज्य दत्त्वा च गुरुदक्षिणाम् ।
एवं विज्ञापयेद्[7] भूयः सम्प्राप्ताभिमतास्पदः[8] ॥ ३५ ॥

अधुना भवबुद्धाग्रः सुप्रसादो ममान्तिके[9] ।
यथा तेऽनुत्तरां बोधिं प्रसादात्[10] साधयाम्यहम् ॥ ३६ ॥

निष्पाद्यानुत्तरं बौद्धं[11] पदं सर्वाग्रपूजितम् ।
तत्रै[12]व स्थापयिष्यामि सत्त्वांस्त्रिभववर्त्तिनः ॥ ३७ ॥

[1] E ०यं ।
[2] DN ०ङ्कात्० ।
[3] BCE जातेषु ।
[4] A reads differently: यद्यदिष्टतरं द्रव्यं विशिष्टतरमेव वा ।
नार्यं स्नेहानुरक्तां वा तत्तदेव निवेदयेत् ॥
[5] DN तद्ग्रा० BCE संग्रा० ।
[6] BCDEN तद्धि० ।
[7] BN ०यते ।
[8] EC ०स्य च ।
[9] A सदा मम ।
[10] EC ०भाद्य तत् DB ०भावात् ।
[11] DN ०त्तरां बोधिं ।
[12] BCDEN तेनै० ।

देयोऽभिषेको विधिभिर्यथोक्तैः
शिष्याधिमुक्तिं मनसाऽवगम्य ।
उदारगम्भीरनयाधिमुक्तो
वा[1]चैव दद्यादभिषेकरत्नम् ॥ ३८ ॥

प्राप्ताशेषा[2]भिषेकप्रवरकुलिशभृद्दुर्लभातुल्यसम्पत्[3]-
सम्भोगक्षेत्रलक्ष्मीग्रहणकृति[4]महाबोधिचित्ताभिषेकः ।
लब्धानुज्ञस्त्रिलोकी[5]दुरितरिपुजयारम्भसन्नद्धबुद्धिः
बोधावारोप्य चित्तं विपुलमिह चरेन्निर्मलं
त[6]त्त्वयोगी ॥ ३९ ॥

इति प्रज्ञोपायविनिश्चयसिद्धौ बोधिचित्ताभिषेकस्तृतीयः
परिच्छेदः ।

---

[1] A ०क्तिर्वा० ।
[2] EC ०सेका० ।
[3] EC म्यक् ।
[4] A ०त० ।
[5] BCE ०के ।
[6] EC ०लक्त० ।

चतुर्थः परिच्छेदः ।

अथातः कथ्यते स्पष्टं प्रज्ञोपायाग्रभावना ।
परार्थारब्ध[1]वीर्याणां साधकानां हिताय वै[2] ॥ १ ॥
यां विभाव्य न संसारे घोरे[3] दुस्तरवारिधौ ।
निर्वाणेऽपि न[4] तिष्ठन्ति योगिनः स्वार्थमाचके ॥ २ ॥
यस्याः प्रकर्षपर्यन्तं बुद्धानाममला[5]द्भुता ।
हानिवृद्धिविनिर्मुक्ता जाता बोधिरनुत्त[6]रा ॥ ३ ॥
पञ्चस्कन्धादिकान् धर्मान् नातिक्रामति यो न च ।
कदाचित् परिगृह्णाति सर्वधर्मसमा[त्मताम्][7] ॥ ४ ॥
न शून्यभावनां कुर्यात् नापि चाशून्यभावनाम् ।
न शून्यं सन्त्यजेद् योगी न चाशून्यं परित्यजेत् ॥ ५ ॥
अशून्यशून्ययोर्ग्राहे जायतेऽनल्पकल्पना ।
परित्यागे च सङ्कल्पस्तस्मादेतद् द्वयं त्यजेत् ॥ ६ ॥
उभयग्राह्यसन्त्यागाद्[8] विमु[9]क्तो विगतास्पदः ।
अहमित्येष सङ्कल्पस्तस्मादेतद् द्वयं[10] त्यजेत् ॥ ७ ॥
निर्विकारो निरासङ्गो[11] निष्काङ्क्षो गतकल्मषः ।
आद्यन्त[12]कल्पनामुक्तो व्योमवद् भावयेद् बुधः ॥ ८ ॥

---

1 EC ०लब्ध०, D ०प्रारब्द० ।
2 A च ।
3 A ०र० ।
4 DN च न, EC न च ।
5 EC ०नां समता० ।
6 EC ०निरुत्त०, D ०रनन्त० ।
7 MSS० समा ।
8 EC ०परित्याग० ।
9 EC विनिमु० ।
10 DN ०तच्च सं० ।
11 A ०प्राङ्गो ।
12 B ०न्तो ।

न चापि सत्त्ववैमुख्यं कर्त्तव्यं करुणावता ।
सत्त्वो नामा[1]स्ति नास्तीति न चैवं परिकल्पयेत् ॥ ९ ॥
निष्प्रपञ्चस्वरूपत्वात्[2] प्रज्ञेति परिकीर्त्यते ।
चिन्तामणिरिवाशेषसत्त्वार्थकरणं कृपा ॥ १० ॥
निरालम्बपदे प्रज्ञा[3] निरालम्बा[4] महाकृपा ।
एकीभूता धिया सार्द्धं गगने गगनं यथा ॥ ११ ॥
न य[5]च भावकः कश्चित् नापि काचिद् विभावना ।
भावनीयं न चैवास्ति सोच्यते तत्त्वभावना ॥ १२ ॥
न कर्त्ता कश्चिदत्यच भोक्ता[6] नैवाच[7] विद्यते ।
कर्तृभोक्तृविनिर्मुक्ता परमार्थविभावना ॥ १३ ॥
न चाच ग्राह[8]कः कश्चित् न वा कश्चित् समर्पकः ।
न प्र[9]हार्यमतः किञ्चित् ग्राह्यं नैवाच विद्यते ॥ १४ ॥
पश्यतां सर्वरूपाणि शृण्वतां शब्दमेव च ।
जल्पतां हसतां वापि[10] प्राश्नतां विविधान् रसान् ॥ १५ ॥
कुर्वतां सर्वकर्माणि अन्यच गत[11]चेतसाम् ।
अजस्रं योगिनां योगो जायते तत्त्ववेदि[12]नाम् ॥ १६ ॥
एतदद्वयमित्युक्तं बोधिचित्तमिदं परम् ।
वज्रं श्रीवज्रसत्त्वं च सम्बुद्धो बोधिरेव च ॥ १७ ॥

---

1 A सत्त्वानाम० ।
2 EC ०भावत्वात्, BDN ०रूपा त्वं, A ०रूपत्वं ।
3 D प्रोक्ता ।
4 N ०म्ब० ।
5 ABCE चा० ।
6 D ०क्तव्यं ।
7 D ०व ।
8 EC बाध० ।
9 EC परि० ।
10 A चैव ।
11 EC ०नागम्य० ।
12 EC ०योगि० ।

प्रज्ञापारमिता चैषा सर्वपारमितामयी ।
समता चेयमेवोक्ता सर्वबुद्धाग्रभावना ॥ १८ ॥

अत्रैव सर्वमुत्पन्नं जगत् स्थिरचलात्म[1]कम् ।
अनन्ता बोधिसत्त्वाश्च सम्बुद्धाः श्रावकादयः ॥ १९ ॥

तदेव भावयेद् योगी भावाभाववियोगतः ।
भावा[2]भावविनिर्मुक्तो भावयन् सिध्यते लघु ॥ २० ॥

अशेषदोषविद्वेषी संक्लेशविमुखो ध्रुवम् ।
अनन्तास्तस्य जायन्ते श्रीमन्तः सौगता गुणाः ॥ २१ ॥

अनल्पसङ्कल्पतमोऽभिभूतं
प्रभञ्जनोन्मत्ततडिच्चलं च ।
रागादिदुर्वारमलावलिप्तं
चित्तं हि संसारमुवाच वज्री ॥ २२ ॥

प्रभास्वरं कल्पनया विमुक्तं
प्रहीणरागादिमलप्रलेपम् ।
ग्राह्यं न च ग्राहकमग्र[3]सत्त्वं[4]
तदेव निर्वाणवरं जगाद ॥ २३ ॥

अतश्च नातः प[5]रमस्ति किञ्चित्
निमित्तभूतं बहुदुःखराशेः ।
अनन्तसौख्योदयहेतुभूतं
मुमुक्षवो नास्ति ततः प[6]रं च ॥ २४ ॥

[1] EC ०दि० ।
[2] EC भाव० ।
[3] DN ०त्र ।
[4] EC त्त्वाः ।
[5] E ०स्तु नैतत्, C ०स्तु नातत् ।
[6] C तत्प० ।

अशेषदुःखक्षयबद्धकक्षैः
सम्बुद्धसत्सौख्यमवाप्तुकामैः ।
चित्तं स्थिरीकृत्य विचार्य[1] यत्नात्[2]
तस्य स्वभावः क्रियतां स्वभावः ॥ २५ ॥

यावत् कल्पतमः पटेन गुरुणा रुद्धं मनो जन्मिनां
तावद् दुःखमनन्तकं विरहितं स्यात् तेन यावत् ततः[3] ।
तावत् सौख्यमुदारमप्रतिसमं तात्पर्यमार्यैरतः
कार्यं तत्कृ[4]तये स्वयं[5] सुविपु[6]लां रक्ष्यन्ति तत्सङ्गतिम् ॥ २६ ॥

इति प्रज्ञोपायविनिश्चयसिद्धौ तत्त्वभावना
नाम चतुर्थः परिच्छेदः ।

---

[1] EC ०रयन् ।
[2] D ० नात्तत्, EC तत् ।
[3] DN न्तु तत् ।
[4] EC च्त० ।
[5] omitted in EC.
[6] A ०म० ।

पञ्चमः परिच्छेदः।

अथातः कथ्यते स्पष्टं[1] सङ्कल्पारिनि[2]सूदनी।
सर्वधर्मसमुद्भूता तत्त्वचर्या निरुत्तरा ॥ १ ॥
हिताय बुद्धपुत्राणां सम्बोधौ ये व्यवस्थिताः।
तत्त्वतोऽनङ्गवज्रेण प्रज्ञापारमिता परा ॥ २ ॥
जन्मार्णवान्महाघोराज्ज[3]रायूर्मिसमाकुलात्।
तारणी सर्वभूतानां नौकेव क्षेमगामिनी ॥ ३ ॥
क्षिप्रसिद्धिकरा दिव्या हृ[4]द्या सर्वगुणोदया।
चिन्तामणिरिवा[5]द्भुता ईप्सितार्थप्रसाधिका ॥ ४ ॥

विनाऽनया वज्रधरप्रशस्त[6]या
समस्तसम्बुद्धगुणाग्र[7]भूतया।
न जायते सिद्धिरतो मुमुक्षवः
चरन्तु चर्यामतुलामिमां बुधाः ॥ ५ ॥
मु[8]रारिशक्र[9]त्रिपुरारिवित्तद[10]-
ब्रह्मादिकाभ्यर्चितपादपङ्कजाम्।
इमां चरित्वा त्वघनाशिनीं द्रुतं[11]
परामवाप्ताः पदवीं तथागताः ॥ ६ ॥

[1] A तथ्यं।
[2] ECBD ॰ल्पपरि॰।
[3] ECDN ॰ज्ज्व॰।
[4] EC ग॰।
[5] ABCDE ॰वो॰।
[6] BCE ॰सङ्ग॰।
[7] ABCE ॰ङ्ग॰।
[8] CE सु॰।
[9] CE ॰त्र॰।
[10] ABCE वृत्रद (हृ?)।
[11] CE ॰शनिरुः।

सद्भू[1]तचर्या गदितेयमेव
श्रीवज्रसत्त्वेन जगद्धितेन।
अन्या वि[2]चित्रा तु समस्तनाना-
विनेयलोकस्य वशेन यातु[3] ॥ ७ ॥
सिद्धिः प्रसिध्यत्यखिला यथोक्ता
विचित्रचर्याभिरनुत्तरा तु।
समन्तभद्रातुलसिद्धिरार्या
सैवेति[4] वज्री भगवान् जगाद ॥ ८ ॥

प्रणम्य सर्वथा[5] नाथं श्रीमदाचार्यवज्रिणम्।
आश्रयेद् गुह्यचर्यां तु कृतकृत्यो महामतिः ॥ ९ ॥
ततः स्वच्छन्दमाभूय सर्वासङ्गबहिर्मुखः।
विचरेत् तत्त्वयुक्तात्मा केसरीव समन्ततः ॥ १० ॥
यथाभूतार्थसम्वेत्ता जगदुद्धरणाशयः।
सम्यग्दृष्टिप्रवृत्तात्मा [6]दृढचित्तो निराश्रयः ॥ ११ ॥
स्वप्नमायोपमं सर्व[7] स्कन्धधात्वादिलक्षणम्।
त्रैधातुकमिदं तद्वत्[8] ज्ञात्वेत्थं च[9] समासतः ॥ १२ ॥
कौकृत्यस्त्यानसिद्धं तु जीवितैश्वर्यसङ्गमम्[10]।
तथाष्टलोकधर्मं च सर्वं त्यक्त्वातिदूरतः ॥ १३ ॥
अप्रकम्प्यः[11] सदा भूत्वा निर्द्वन्द्वः कृतनिश्चयः[12]।
षट्पारमितायोगेन बुद्धसिद्धिप्रसिद्धये ॥ १४ ॥

[1] EC ॰मुद्भ॰।
[2] ABCE च।
[3] DN सेतु, A सा तु।
[4] E सैव तु, ABDN नैवेति।
[5] EC ॰तथा।
[6] A परमानन्दसुन्दरः।
[7] EC चित्तं।
[8] ABCE सर्वं।
[9] EC इत्थं ज्ञात्वा।
[10] ADN ॰र्यमेव च।
[11] EC ॰ल्पः।
[12] BCE ॰संचयः।

सत्त्वार्थे[1]ऽतिशयासक्तो न सत्त्वपरिकल्प[2]कः ।
बोधावारोप्य चित्तं तु तत्त्वचर्यां समाश्रयेत् ॥ १५ ॥

प्रज्ञोपायसु[3]युक्तात्मा सर्वासङ्गपरा[4]ङ्मुखः ।
जन्मनीहैव सिध्येत तत्त्वाभ्यासकृतश्रमः ॥ १६ ॥

चित्तानुकूलयोगेन[5] स्वाधिष्ठानप्रदीपितः ।
आचरेत् समयं कृत्स्नं मन्त्र[6]मार्गप्रकाशितम् ॥ १७ ॥

विघ्नमारादिशान्त्यर्थं पञ्चामृतमधिश्रयेत् ।
एषा त्वनुत्तरा रक्षा विण्मू[7]त्रादिव्यवस्थिता ॥ १८ ॥

ज्वरा गरा विषा रोगा[8] डाकिन्युपद्रवा ग्रहाः ।
मारा विनायकाश्चैव प्रशमं यान्त्यनेन हि ॥ १९ ॥

नरोद्भवं तथाऽऽश्वं च औष्ट्रं[9] मातङ्गसम्भवम् ।
प्रदीपं भक्षयेत् प्राज्ञः श्वानमेव तु पञ्चमम् ॥ २० ॥

अन्यैश्च समयैर्दिव्यै[10]श्चित्तस्योत्कर्षकारकैः ।
मरुत्सं[11]क्षोभशान्त्यर्थं प्रीणयेत् चित्तवज्रिणम् ॥ २१ ॥

प्रज्ञापारमिता सेव्या सर्वथा मुक्तिकाङ्क्षिभिः ।
परमार्थे स्थिता शुद्धा संवृत्या तनु[12]धारिणी ॥ २२ ॥

ललनारूपमास्थाय सर्वत्रैव व्यवस्थिता ।
अतोऽर्थं वज्रनाथेन प्रोक्ता बाह्यार्थसम्भवा ॥ २३ ॥

---

1 A ०था० ।
2 DNB ०ल्पि० ।
3 ACE ०स० ।
4 BCE ०बहि० ।
5 BCDEN यथा चित्तानुकूलेन ।
6 B ०त्नमनु० ।
7 BDN ०घ्न० ।
8 A ज्वरारोगविषयोग०, DNB ज्वरारोगविषारोगा ।
9 BCE उष्ट्र० ।
10 A कृत्स्नै० ।
11 EC मारुत० ।
12 A रूप० ।

ब्राह्मणादिकुलोत्पन्नां मु[1]द्रां वै अन्त्यजोद्भवाम् ।
दुःशीलां परमागां[2] च विकृतां विकलां तथा ॥ २४ ॥

जनयित्रीं स्वसारं च स्वपुत्रीं भागिनेयिकाम् ।
कामयन् तत्त्वयोगेन लघु सिध्येत साधकः ॥ २५ ॥

वंशादिसम्भवैः शब्दै[3]श्चित्तस्योत्कर्षकारकैः[4] ।
करणैर्वाद्यमुद्राभिर्नानारसविचेष्टितैः ॥ २६ ॥

स्वाधिदैवतयोगेन पञ्चकामगुणैर्वरैः ।
हर्षार्थं चित्तरत्नस्य आत्मानं पूजयेत् सदा ॥ २७ ॥

प्रदीपाम्बुजवज्राम्बु[5]क्षीरपूजादिविस्तरैः ।
स्रक्चन्दनसुवस्त्राद्यैश्चित्तस्यानन्द[6]कारकैः ॥ २८ ॥

गम्यागम्यादिसङ्कल्पं नाच कुर्यात् कदाचन ।
मायोपमादियोगेन भोक्तव्यं सर्वमेव हि ॥ २९ ॥

धर्मधातुसमुद्भूता न केचित् परिपन्थिनः ।
प्रभुञ्जीत यथाकामं निर्विशङ्केन चेतसा ॥ ३० ॥

सम्भोगार्थमिदं सर्वं त्रैधातुकमशेषतः ।
निर्मितं[7] वज्रनाथेन[8] साधकानां हिताय च ॥ ३१ ॥

अनन्तज्ञानसम्प्राप्ता बन्ध्या नैव[9] तथागताः ।
सततं भावनाशक्त्या निषिक्तादिषु का कथा ॥ ३२ ॥

सर्वभावस्वभावोऽयं बोधिचित्तस्वरूपतः ।
स एव भगवान् वज्री तस्मादात्मैव[10] देवता ॥ ३३ ॥

---

1 A स्रू० ।
2 ABCE ०भार्यां ।
3 BCE शब्दै० ।
4 CE ०स्याविकल्पकारैः ।
5 A ०गन्धमाल्यादिसत्कारैः ।
6 BCDNE ०लीन० ।
7 DN ०मित्तं ।
8 BCDEN ०सत्त्वेन ।
9 BCE वन्दनैव, DN वन्दयेन्न ।
10 BCE स्वयमात्मैव ।

मण्डलेनोपवासेन मुद्रया चैत्यकर्मणा ।
आहुत्या मन्त्रजापेन पुस्तकाघोषणेन च ॥ ३४ ॥

श्रीमता वज्रनाथे[1]न येऽपि चान्ये निदर्शिताः ।
अधिमुक्तिवशाः[2] केचित् तैश्च किं तत्त्ववेदिनः[3] ॥ ३५ ॥

अमृता[र्थी][4] यथा त[5]क्रं सारमादाय सन्त्यजेत् ।
एवं धर्मामृतं प्राप्य त्यजेन्निःशेषकल्पनाम् ॥ ३६ ॥

निर्विकल्पो यदा[6] धीमान् त्यक्तासङ्गो[7] निरास्पदः ।
तदा सिद्धेन[8] सन्देहश्चित्तं वज्रवचो यथा ॥ ३७ ॥

मुद्रालिङ्गनसंयोगाद् वज्रावेशप्रवर्त्तनात्[9] ।
सक्षीराधरपानाच्च तत्कण्ठध्वनिदीपनात् ॥ ३८ ॥

विपुलानन्दसम्भोगात् तदूरु[10]स्फोटनाद् ध्रुवम् ।
न चिरान्मन्मथो राजा वज्रसत्त्वः प्रसिध्यति ॥ ३९ ॥

तथा तथा प्रवर्त्तेत यथा न क्षुभ्यते मनः ।
संक्षुब्धे चित्तरत्ने तु सिद्धिर्नैव कदाचन ॥ ४० ॥

तस्मात् सिद्धिं परामिच्छन् साधको विगताग्रहः[11] ।
चित्तानुकूलयोगेन साधयेत् परमं पदम् ॥ ४१ ॥

गोमयाधारयोगेन सूत्रं[12] सन्धा[13]र्यते यथा ।
चित्तसूत्रं तथा धार्यं उपायाधारयो[14]गतः ॥ ४२ ॥

---

[1] A ०सत्त्वे० । [2] A ०शात् ।
[3] A ०वादिनां । [4] MSS ०र्थी ।
[5] AE च० । [6] EC ०था ।
[7] BCE ०क्तशङ्को । [8] A ०द्धति न ।
[9] B पुनस्तथा, EC ०प्रनर्त्तनात् । [10] EC दुस्तरः ।
[11] DN गतीग्रहाः, E गतग्रहः । [12] B मूत्रं ।
[13] DN त्रेयं धा० । [14] E ०गा० ।

येन तेन प्रयोगेन[1] यत्र तत्र व्यवस्थितः ।
कालसङ्ख्यां परित्यज्य तत्त्ववेदी प्रसिध्यति ॥ ४३ ॥

प्रतिदिनमद्वयमसमं योऽनि[2]शमनु[3]सेवते चि[4]तत्त्वाग्रम् ।
वज्रोपमममलमसौ[5] कायं छायासमं लभते ॥ ४४ ॥

आमृष्येत्थं सु[6]धीमान् प्रकृतिसुविपु[7]लान् प्रज्ञया सर्वधर्मान्
च्छेत्तुं[8] त्रैलोक्यदुःखं प्रतिदिनसुमहद्वीर्यसन्नाहन[9]द्धः ।
ध्यायेत् श्रीवज्रसत्त्वं सकलगुणनिधिं सर्वभावस्वभावः
चित्तं चारोप्य बोधौ विषयसुखरतः सिध्यतीहैव
धाम्नि[10] ॥ ४५ ॥

अनास्पदाः कल्पनया विमुक्ताः
स्वभावतः शुद्धतमाः समस्ताः[11] ।
अनात्मसंज्ञाविषयाः प्रकृ[12]त्या
स्वप्नेन्द्रजालप्रतिभासतुल्याः ॥ ४६ ॥

यदाव[13]बुद्धा निरवग्रहेण
चित्तेन सद्भिर्विपुलाशयैस्तु ।
तदाभिभूताः सहजावगत्या
न बा[14]धनाजालमलीभवन्ति ॥ ४७ ॥

---

[1] A ०कारेण । [2] EC हन्ति ।
[3] EC समुप० । [4] A च ।
[5] A ०मसं । [6] ECB ०त् को हि ।
[7] DN ०म० । [8] ACE च्छेत्तुं ।
[9] EC ०बु०, A ०ब० B बुधः । [10] EC जन्मनि ।
[11] EC न्ताः । [12] D ०कृ० ।
[13] A यथा हि । [14] A बो० ।

लाभालाभे च येषा[1]मयशसि यशसि[2] स्फारिदुःखे सुखे च[3]
निन्दायां संस्तुतौ च[4] क्षतसकलमलं तुल्यमेव स्वचेतः ।
मुक्तैः सर्वैर्विकल्पैर्जगति सकरुणं चर्ययाने च सक्तं
युक्तं तेषां करस्थं सुगतपदमिति प्रोक्त[5]वान् वज्रसत्त्वः ॥ ४८ ॥

दुर्जनकुटिलोत्कटकोटरनिर्यातदुर्वचोभुजङ्गम् ।
को न विभेति परा[6]हितकारितमतिघोरकर्माण[7]म् ॥ ४९ ॥

मनोहरं भूरिसुभाषितामृतं
असज्जनानां मनसे न रोचते ।
सुनिर्मलानन्दिगभस्तिमालिकाः
सरोरुहं नोत्सहते हिमार्चिषः ॥ ५० ॥

तदेव सन्तः सुजनस्य मानसं
रसार्द्रमस्रान्वितमीक्षणं च ।
करोति चन्द्रांशुवितानसङ्गमात्
क्षरत्यतीवामृतमिन्दुकान्तिः ॥ ५१ ॥

अतोऽहमार्याः कृतसम्पुटाञ्जलिः
विचक्षणाः सज्जनधर्म[मा][8]स्थिताः ।
समर्पयामि प्रवरं भवत्स्विदं[9]
समासतो यद् रचितं[10] मया स्फुटम् ॥ ५२ ॥

[1] DN यथा ।
[2] EC omit.
[3] DN ०न ।
[4] A वा ।
[5] BCE प्राप्त० ।
[6] ABCDE ०र० ।
[7] ECB ०र्मगा० ।
[8] MSS ०ता० ।
[9] EC भववस्त्विद ; DN ०च्छिद्रं ।
[10] EC दुरितं ।

श्रीवज्रसत्त्वेन यथोक्तमेव[1]
तथैव निर्दिष्टमिदं मयाऽपि ।
अथास्ति वैगुण्यमुदाहृतस्य
क्षन्तव्यमार्यैस्तदपीति याचे ॥ ५३ ॥

गुरुचरणाम्बुजसेवाविठयित[2]ममृतं शुभाकराख्येन ।
यन्मे तदखिलजगतां विहितं[3] साधनं[4] कृपया ॥ ५४ ॥

श्रीमत्त्रैलोक्यराज्ञः प्रवर[5]गुणनिधेर्देवदैत्येन्द्रमौलेः
कृत्वा तत्त्वानुविद्धं द्रुततरफलदं साधनं[6] यन्मयाऽत्र ।
प्राप्तं पुण्यं विशालं विमलगुणनिधे[7]र्हेतुभूतं सुयुक्तं
जित्वा कल्पारिचक्रं भवतु जगदिदं बोधिचित्तेन[8] तेन ॥ ५५ ॥

इति प्रज्ञोपायविनिश्चयसिद्धौ तत्त्वचर्यानिर्देशो
नाम पञ्चमः परिच्छेदः ।

कृतिरियमनङ्गवज्रपादानाम्[9] ।

॥ समाप्तोऽयं ग्रन्थः ॥

---

[1] BCDEN यथोदितं च ।
[2] C ०यदमय०(?) ।
[3] B विहितां जगतां ।
[4] AEC साधारणं ।
[5] EC ०ल० ।
[6] DN ०कं ।
[7] A ०धियां ।
[8] BCDE ०चित्तन्तु ।
[9] DN omit the colophon.

creative commons

Attribution-NonCommercial-ShareAlike 3.0 Unported

You are free:

to Share — to copy, distribute and transmit the work

to Remix — to adapt the work

Under the following conditions:

Attribution — You must attribute the work in the manner specified by the author or licensor (but not in any way that suggests that they endorse you or your use of the work).

Noncommercial — You may not use this work for commercial purposes.

Share Alike — If you alter, transform, or build upon this work, you may distribute the resulting work only under the same or similar license to this one.

With the understanding that:

Waiver — Any of the above conditions can be **waived** if you get permission from the copyright holder.

Public Domain — Where the work or any of its elements is in the **public domain** under applicable law, that status is in no way affected by the license.

Other Rights — In no way are any of the following rights affected by the license:

- Your fair dealing or **fair use** rights, or other applicable copyright exceptions and limitations;
- The author's **moral** rights;
- Rights other persons may have either in the work itself or in how the work is used, such as **publicity** or privacy rights.

Notice — For any reuse or distribution, you must make clear to others the license terms of this work. The best way to do this is with a link to this web page.

This is a human-readable summary of the Legal Code (the full license). Disclaimer